

Ключевые слова: корупция, таможенные органы, таможенные процедуры, нарушение таможенных правил, организованная преступность.

Summary

Oliyuk D. Features of corruption in the customs area when moving goods across customs border.

The article is devoted to the definition and analysis features of the phenomenon of corruption at the movement of goods across customs border. They consist of official abuse of customs officials when moved goods across customs border and established customer relationships with subjects of foreign economic activity. The signs of this type of corruption, proved its consistency and links with smuggling, organized crime and to promote and cover the corruption of customs officials from the police and local authorities.

Key words: corruption, customs authorities, customs procedures, violations of customs regulations, organized crime.

УДК 343.211

Ю. С. РЕЗНИК

Юлія Степанівна Резнік, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ
(НА ПІДСТАВІ МАТЕРІАЛІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)**

Етап призначення покарання та саме призначене покарання мають чи не найбільше значення для особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, оскільки саме у такому покаранні виявляється міра обмеження її прав, зумовлена порушенням кримінально-правової заборони. Відповідні питання становлять особливий інтерес, враховуючи, що аналіз стану призначення покарання дає найбільш достовірну інформацію щодо сучасних проявів основоположної засади гуманізму у кримінальному праві.

Дослідження принципів кримінального права загалом та з'ясуванням сутності принципу гуманізму, зокрема, займалися такі вчені, як Х. Д. Алікперов, Р. Ш. Бабанли, М. І. Бажанов, В. О. Гацелюк, І. М. Гнатів, А. С. Горелік, І. Е. Звечаровський, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Г. С. Курбанов, Т. О. Леснієвськи-Костарева, Ю. І. Ляпунов, П. С. Матишевський, І. С. Михалко, А. С. Молодцов, В. В. Мальцев, В. О. Навроцький, С. С. Пірвагідов, Ю. Є. Пудовочкін, Т. В. Рудник, О. Ф. Скакун, Н. А. Сторчак, О. О. Стулов, В. Д. Філімонов, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко та інші, праці яких є передумовою успішного продовження наукових досліджень, спрямованих на з'ясування особливостей практичної реалізації принципу гуманізму. Разом із тим, питання реалізації принципу гуманізму при призначенні покарання на підставі матеріалів судової практики вимагають окремого дослідження, що і є метою статті.

Загальні відомості щодо реалізації гуманізму при призначенні покарання, на наш погляд, можна простежити на даних судової статистики щодо покарань, які призначаються за окремі види злочинів. Такі дані судової статистики відображаються у формі 6 «Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання», підготовка якого здійснюється Державною судовою адміністрацією України¹.

З метою проведення дослідження зазначених питань вважаємо за доцільне прослідкувати реалізацію принципу гуманізму на прикладі призначення покарання за заподіяння умисних тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, тобто за ст.ст. 121–125 КК.

Таблиця 1

Види покарань, які призначались особам, засудженим за злочини, передбачені ст.ст. 121–125 КК (за період 2015 року)

Стаття КК	Кількість засуджених	ПВ 1 рік	ПВ 1-2	ПВ 2-3	ПВ 3-5	ПВ 5-10	ПВ 10-15	ОВ	ГР	ВР	А	Ш	ЗВ	ст. 69
Ч. 1 ст. 121	1056	1	11	27	251	119		11	2			2	631	75
Ч. 2 ст. 121	501		2	7	36	421	1	4					29	63
Ч. 1 ст. 122	866	15	39	17	1			51	3	31	1	15	655	16
Ч. 1 ст. 122	4									1			2	
ст. 123	2	1												
ст. 124	98		1					15	34	3	14	4	20	3
Ч. 1 ст. 125	3229	6	2	3	5	1		2	1323	27	2	1788	10	1
Ч. 2 ст. 125	1754	3	1	2	1	1		31	589	18	93	801	150	7

(ПВ – позбавлення волі; ОВ – обмеження волі, ГР – громадські роботи, ВР – виправні роботи, А – арешт,

Ш – штраф, ЗВ – звільнення від відбування покарання з випробуванням, ст. 69 – випадки призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом).

Аналіз наведених статистичних даних, на наш погляд, дає підстави для висновку про істотні прояви гуманізму у правозастосовній діяльності по призначенню покарання. Так, наприклад, за вчинення умисного тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за яке встановлена ч. 1 ст. 121 КК було засуджено 1056, з них звільнено від відбування покарання з випробуванням – 631, тобто 60 відсоткам таких осіб. Крім того, 15 особам, при санкції у виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, призначено покарання у виді обмеження волі, громадських робіт і штрафу, а 39 особам – покарання у виді позбавлення волі, строк якого не перевищує 3 років.

Ще більшим є відсоток осіб, які були звільнені від відбування покарання з випробуванням, що вчинили умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, відповідальність за яке встановлена ч. 1 ст. 122 КК, а саме із 866 засуджених ст. 75 КК застосовано до 655 осіб, тобто у 76 відсотках випадків.

З-поміж іншого, гуманізм при призначенні покарання за заповідання умисного легкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, виявляється у тому, що в 1788 випадках із 3229 (55 %) за вчинення цього злочину призначається найменш суворий вид покарання, а саме штраф. При цьому, найбільш суворий вид покарання (виправні роботи) призначався у 27 випадках, що становить всього 0,8 відсотка. Такі ж тенденції є характерними для призначення покарання за ч. 2 ст. 125 КК, оскільки в найбільшій кількості випадків було призначено найменш суворий вид покарання, а випадки призначення найбільш суворого покарання є поодинокими.

Наведені дані судової статистики дають можливість виявити не лише характерні риси призначення покарання, а й певні особливості, які характеризують відповідний стан. Так, звертає на себе увагу показник кількості осіб, які були звільнені від відбування покарання з випробуванням за вчинення тяжких тілесних ушкоджень, відповідальність за яке встановлена ч. 2 ст. 121 КК. Так, ця норма передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинення на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого. Важливим є те, що санкція зазначеної норми передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 7 до 10 років. При цьому, 29 осіб, які вчинили цей злочин були звільнені від відбування покарання з випробуванням, незважаючи на те, що таке звільнення не допускається у тих випадках, якщо покарання за злочин є більш суворим, ніж покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років. Таким чином, можемо зробити припущення про те, що до зазначених осіб було одночасно застосовано ст. 69 КК, яка передбачає підстави призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, і лише після цього прийнято рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Вважаємо, що з огляду на ступінь тяжкості відповідного злочину, беручи до уваги об'єкт та предмет його посягання, враховуючи умисний характер його вчинення, одночасне застосування двох правових механізмів, в яких реалізується засада гуманізму, що в остаточному випадку призводить до звільнення від відбування покарання, є надмірним. У цьому випадку не можна визнати досягнення належного балансу між різними принципами кримінального права, оскільки надмірна перевага при цьому надається лише одному з них – принципу гуманізму, а точніше лише одному його прояву – забезпеченню прав особи, яка вчинила злочин.

Нашу позицію щодо існування випадків необгрунтованого звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 121 КК, можемо підтвердити прикладом із судової практики. Так, Апеляційним судом Львівської області скасовано вирок Жидачівського районного суду Львівської області від 10 жовтня 2014 р. та постановлено новий вирок, яким особі, що вчинила умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років. При цьому, судом першої інстанції цю особу було звільнено від відбування покарання з випробуванням, що і стало підставою для скасування вироку суду першої інстанції². Суд дійшов висновку про необхідність звільнити ОСОБА_1 від відбування покарання з випробуванням через те, що він є єдиним в сім'ї, хто працює. Проте, приймаючи таке рішення, суд не взяв до уваги тяжкість скоєного злочину, його наслідки та те, що ініціатором конфлікту був сам ОСОБА_1. Крім того, суд залишив без уваги та не надав оцінки тому, що даний злочин був вчинений ОСОБА_1 у стані алкогольного сп'яніння, що є обставиною, яка обтяжує покарання.

Таким чином, у цій справі, який було використано для спростування доцільності звільнення від відбування покарання з випробуванням, судом апеляційної інстанції було звернуто увагу на тяжкість злочину, його наслідки, а саме смерть особи, а також на фактор, який має істотне значення в досліджуваному контексті – те, що ініціатором конфлікту був сам засуджений. Вважаємо, що надання оцінки зазначеним факторам фактично забезпечили баланс між принципом гуманізму та справедливості, який було порушено судом першої інстанції внаслідок безпідставного звільнення особи від відбування покарання з випробуванням.

Зі схожих мотивів було скасовано вирок Рогатинського районного суду від 14 серпня 2015 р.³, яким особу за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК, засуджено до покарання у виді п'яти років позбавлення волі та звільнено на підставі ст. 75 КК від відбування покарання з випробуванням.

Не менш важливим є дослідження питання призначення покарань особам, які раніше були засуджені за вчинення злочинів, оскільки у науці кримінального права, обгрунтовано порушується питання про те, що призначення покарання таким особам априорі має бути більш суворим, оскільки цього вимагає принцип

справедливості як основоположна кримінально-правова засада. Так, досліджуючи питання реалізації принципів гуманізму та справедливості при призначенні покарання за рецидив злочину, К. В. Дядюн доходить висновку, що «демонстративно-гуманне управління», якщо під ним розуміється призначення гуманного покарання, має неодмінно узгоджуватись із «демонстративно-справедливою», нерідко суворим захистом гуманістичних цінностей суспільства. Кримінальне право, на думку вченої, призначене насамперед для охорони суспільного порядку від ексцесів конкретних людей (фундаментом цього порядку як раз і виступають гуманістичні цінності), а лише після цього для «покращення видів і обсягу засобів, які використовуються у боротьбі зі злочинністю»⁴.

Здійснений нами за даними Єдиного державного реєстру судових рішень аналіз обвинувальних вироків, ухвалених за ст. 121 КК, дозволяє стверджувати, що в тих випадках, коли злочини, передбачені цією статтею, вчиняються вперше, досить поширеними є випадки призначення таким особам мінімального покарання, передбаченого санкцією кожної з таких норм або навіть призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, а також звільнення від відбування покарання з випробуванням. Натомість у тих випадках, якщо цей злочин вчинявся особою, яка раніше притягувалась до кримінальної відповідальності її покарання у більшості випадків було більш суворим. Однак існують поодинокі випадки протилежної судової практики, коли при рецидиві злочину особі призначалось мінімальне покарання.

Так, вироком Кременчуцького районного суду Полтавської області від 11 лютого 2015 р.⁵ особі, яка вісім разів була засуджена за вчинення умисних насильницьких і ненасильницьких злочинів проти власності, за наявності сукупності вироків, за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК призначається покарання у виді позбавлення волі строком на сім років, тобто мінімальне покарання, яке передбачене санкцією цієї частини статті. Аналогічний підхід до правозастосування було застосовано Дзержинським районним судом міста Харкова у вирокі від 8 травня 2015 року⁶.

Результати аналізу реалізації принципу гуманізму при призначенні покарання дозволяють стверджувати, що ця кримінально-правова засада набула істотного поширення на етапі правозастосування. Так, на підставі аналізу судової статистики судового розгляду кримінальних проваджень за вчинення умисних тілесних ушкоджень зроблено висновок про те, що принцип гуманізму при призначенні покарання за ці злочини реалізується в такому: в переважній більшості призначається найбільш м'яке покарання, передбачене санкцією взятих до аналізу норм; досить поширеним (по деяким злочинам досягають кожного другого випадку) є звільнення осіб від відбування покарання з випробуванням, а також призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, якщо таке покарання є суворим (наприклад, це стосується випадків, коли санкція частини статті передбачає безальтернативне покарання у виді позбавлення волі).

Необхідно зауважити, що виявлені приклади є тенденцією та не можуть бути розцінені як поодинокі. Разом із тим, поряд із такими позитивними тенденціями прояву засади гуманізму, проведений аналіз дав підстави для висновку про те, що непоодинокими є випадки надмірних проявів цього принципу. Так, аналіз обвинувальних вироків, ухвалених за ч. 1 та ч. 2 ст. 121 КК, свідчить про те, що суди першої інстанції досить часто, призначаючи винним особам покарання у виді позбавлення волі звільняють їх від його відбування з випробуванням згідно зі ст. 75 КК. Зазначену помилку доводиться виправляти судам апеляційної інстанції, оскільки досить поширеними є випадки скасування обвинувальних вироків судів першої інстанції, постановлених за ст. 121 КК, саме з огляду на безпідставне застосування ст. 75 КК до відповідних засуджених.

З-поміж іншого, проведений аналіз дав підстави для висновку про те, що надмірна гуманізація допускається при призначенні покарання особам, які раніше притягались до кримінальної відповідальності, що виявляється в обранні мінімальної міри покарання, передбаченої санкцією відповідної частини статті особі, яка неодноразово попередньо засуджувалась за вчинення злочинів.

¹ Форма 6. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Sud_statustuka_Zvit_2015/

² Вирок Жидачівського районного суду Львівської області від 10 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44280305>

³ Вирок Рогатинського районного суду від 14 серпня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53626924>

⁴ Дядюн К. В. Учет принципов справедливости и гуманизма при назначении наказания за рецидив преступлений // Журнал российского права, 2011. – № 7. – С. 62.

⁵ Вирок Кременчуцького районного суду Полтавської області від 11 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42672315>

⁶ Вирок Дзержинського районного суду міста Харкова у вирокі від 08 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44200059>

Резюме

Резнік Ю. С. Реалізація принципу гуманізму при призначенні покарання (на підставі матеріалів судової практики).

У статті досліджуються конкретні практичні прояви принципу гуманізму у призначеному покаранні. Поряд із позитивними тенденціями прояву засади гуманізму, проведений аналіз дав підстави для висновку про те, що непоодинокими є випадки надмірних проявів цього принципу. Так, аналіз обвинувальних вироків, ухвалених за ч. 1 та ч. 2 ст. 121 КК, свідчить про те,

що суди першої інстанції досить часто, призначаючи винним особам покарання у виді позбавлення волі звільняють їх від його відбування з випробуванням згідно зі ст. 75 КК. Зазначену помилку доводиться виправляти судам апеляційної інстанції, оскільки досить поширеними є випадки скасування обвинувальних вироків судів першої інстанції, постановлених за ст. 121 КК, саме з огляду на безпідставне застосування ст. 75 КК до відповідних засуджених.

Проведений аналіз дав підстави для висновку про те, що надмірна гуманізація допускається при призначенні покарання особам, які раніше притягались до кримінальної відповідальності, що виявляється в обранні мінімальної міри покарання, передбаченої санкцією відповідної частини статті особи, яка неодноразово попередньо засуджувалась за вчинення злочинів.

Ключові слова: принципи права, гуманізм, призначення покарання, тілесні ушкодження, судова статистика.

Резюме

Резник Ю. С. Реализация принципа гуманизма при назначении наказания (на основании материалов судебной практики).

В статье исследуются конкретные практические проявления принципа гуманизма в назначенном наказании. Наряду с положительными тенденциями проявления принципа гуманизма, проведенный анализ дал основания для вывода о том, что нередко случаи чрезмерных проявлений этого принципа. Так, анализ обвинительных приговоров, принятых по ч. 1 и ч. 2 ст. 121 УК, свидетельствует о том, что суды первой инстанции достаточно часто, назначая виновным лицам наказания в виде лишения свободы, освобождают их от его отбывания с испытанием согласно ст. 75 УК. Указанную ошибку приходится исправлять судам апелляционной инстанции, поскольку достаточно распространены случаи отмены обвинительных приговоров судов первой инстанции, принятых по ст. 121 УК, именно учитывая безосновательное применение ст. 75 УК в соответствующие осужденных.

Проведенный анализ дал основания для вывода о том, что чрезмерная гуманізація допускається при назначении наказания лицам, которые ранее привлекались к уголовной ответственности, что проявляется в выборе минимальной меры наказания, предусмотренного санкцией соответствующей части статьи лицу, неоднократно предварительно осужденному за совершение преступлений.

Ключевые слова: принципы права, гуманізм, назначения наказания, телесные повреждения, судебная статистика.

Summary

Reznik Y. The realization of humanity principle in sentencing (based on case law).

The article investigates specific practical manifestation of the principle of humanism in the sentence. Alongside positive trends manifestation of the principles of humanism, the analysis gave grounds to conclude that in many cases extreme implementation of this principle. Thus, the analysis of convictions taken on ch. 1 and ch. 2, Art. 121 of the Criminal Code, proves that the trial courts often assigning convicted persons punishment of imprisonment exempt them from serving it to the test under Art. 75 CC. The following error is being corrected by courts of appeal, as is quite common cancels convictions of first instance rendered art. 121 of the Criminal Code, it is because of the arbitrary application of Art. 75 CC to respective prisoners.

Analysis gave grounds to conclude that excessive humanization allowed in sentencing persons who had previously called to criminal responsibility, as reflected in the election of the minimum sentence prescribed sanction of the relevant part of the article a person who repeatedly previously condemned by crimes.

Key words: principles of law, humanity, sentencing, bodily harm, court statistics.

УДК 343.95:343.139

Є. В. СКРИПА

Євгеній Васильович Скрипа, заступник декана факультету № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА НА РІЗНИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Закріплення в Конституції України таких основних засад судочинства, як змагальність та рівність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні їх переконливості означає новий підхід до його здійснення. Водночас, змагальність сторін у судовому процесі породжує дуже складну систему процесуальних правовідносин, а тому може дати позитивний ефект лише тоді, коли їх суб'єкти наділені необхідними можливостями для реалізації своїх процесуальних прав та обов'язків, і, насамперед, щодо надання необхідних доказів, які підтверджують вину особи або спростовують її.

Дослідженню питання участі захисника в кримінальному судочинстві присвятили свої праці такі вчені, як Ю. П. Аленін, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, М. В. Костицький, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, Д. П. Письменний, М. І. Сірий, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська.

Досягнення якісного рівня судочинства не можливе без сильної й незалежної адвокатури. Особливо важливою є роль цього інституту в кримінальному судочинстві. Саме тут, у сфері судочинства, віч-на-віч стикаються у протиборстві насильство й порушення прав людини, з одного боку, та єдина опора правового